

Over de geschiedenis van de alpenhoorn

Belangrijke stukjes historie

J. de Ruiter, 2017

Het blazen op dierlijke hoorns en plantaardige stengels gaat terug tot in de verre oudheid. Het is dus niet moeilijk om te begrijpen dat hier in de afgelopen eeuwen een reeks blaasinstrumenten uit is ontstaan.

In dit deel beperken we ons echter tot een korte schets van de geschiedenis van de alpenhoorn in Zwitserland (CH) en Duitsland (D) (beperkt tot de Allgäu), voornamelijk aan de hand van een aantal jaartallen.

Veel is echter ook niet bekend, mede doordat de woorden "Alphorn" en "Horn" vaak onvoldoende gespecificeerd gebruikt werden.

Oorspronkelijke functie van de alpenhoorn:

signaalinstrument voor vee of voor personen (andere herders, dorpsgenoten, geliefde,), om op te roepen, bijeen te roepen, aan te kondigen, eventueel te bedelen, enz.

Ontwikkeling in de loop der tijden:

van herderswerktuig naar muziekinstrument,

van korte naar langere hoorns,

van signaalroepen (3e - 6e natuurtoon) naar alpenhoornmelodieën (minstens tot de 12e natuurtoon).

Aantal tonen:

groeide in de loop der tijden met het toenemen van de lengte. Moet een wisselwerking geweest zijn. Men ontdekte vanzelf dat met langere hoorns meer tonen mogelijk waren.

Met de oorspronkelijke korte hoorns was maar een beperkt aantal natuurtonen mogelijk.

Pas een alpenhoorn met een lengte van minstens 310 cm (stemming Ab) laat de eerste 12 natuurtonen toe.

Om de natuurtonen 1 t/m 16 goed te kunnen halen, moet de hoorn nog enkele decimeters langer zijn (340 cm, stemming F#).

Verwantschap met jodelen:

Alpenhoornblazen wordt wel gekarakteriseerd als "geblazen" jodelen. Het overspringen van een lage naar een veel hogere natuurtoon lijkt op de wisseling van borststem naar kopstem (registerovergang) die karakteristiek is voor jodelen.

1527:

Eerste schriftelijke voorkomen van het woord "Alphorn", in een rekeningenboek van het vroegere klooster St. Urban (CH).

1531:

Eerste voorbeeld van een Kùhreihe (of Kuhreihen, een bepaald soort herdersmelodie op alpenhoorn, bedoeld als lokroep voor het vee) in een volkslied.

Kuhreihen (der) = reidans

1555/1556:

Eerste beschrijving van een alpenhoorn (2-delig, 330 cm lang), in "De raris et admirandis herbis" van Conrad Gessner.

1568:

Afbeelding van een alpenhoornblazer (met een rechte alpenhoorn van ruim 3 meter) in de

bergkapel Rohrmoos bij Tiefenbach (Allgäu, D).

1653:

Gebruik van alpenhoorns bij de oproep om ten strijde te trekken (Bauernkrieg).

1688:

Dissertatie van Johannes Hofer, waarin gemeld wordt dat Zwitsere soldaten bij het horen van Kùhrehens zeer aangeslagen raakten en gingen deserteren.

18e eeuw:

Eerste voorbeelden van opgetekende alpenhoornmelodieën.

1710:

Een der oudste optekeningen van een Kùhrehen, de Zwinger-Hofer(sche) Kùhrehen, met 14 natuurtonen.

Nodig: een alpenhoorn van ca. 340 cm lengte (stemming: F#).

1730, CH:

Liederbuch van Maria Josepha Barbara Broger, met daarin Appenzeller Kùhrehens.

1755:

Compositie van Simfonia Pastorella (voor alpenhoorn en viool) door Leopold Mozart (de vader van W.A. Mozart).

17 augustus 1805, CH:

Wedstrijd alpenhoornblazen op een herdersfeest in Interlaken (op de Unspunnen-Wiese).

Vereeuwigd op een ets van J.G. Volkmer.

Slechts 2 deelnemers!

Te oordelen naar de herinneringsmedaille waren de alpenhoorns toen nog vrij kort.

1808, CH:

Herdersfeest op de Unspunnen-Wiese. Met 2- en 3-stemmig blazen. Dus bouw van alpenhoorns van gelijke lengte kennelijk mogelijk.

1826, CH:

1e alpenhoorn cursus in Grindelwald, georganiseerd door Ferdinand Huber.

1827, CH:

2e alpenhoorn cursus in Grindelwald, georganiseerd door Ferdinand Huber.

Met ook 2- en 3-stemmig spel. Echter, niet opgetekend.

Deze evenementen zijn een belangrijke impuls geweest voor het alpenhoornspelen in Zwitserland.

1855-1857:

Signaalroepen opgetekend door H. Szadowsky, voor 3e - 6e natuurtoon.

Volgens Szadowsky waren alpenhoorns toen ca. 170 cm lang, met een trompetachtige klank.

Volgens hem werden in vroegere tijden echter langere hoorns gebruikt, maar deze werden te onpraktisch gevonden.

Volgens H.J. Sommer:

destijds 2 soorten hoorns in gebruik, de kortere herdershoorn en de langere alpenhoorn, waarbij de benamingen door elkaar liepen.

12 september 1868:

Johannes Brahms hoort in Stockholm een alpenhoornmelodie en noteert deze op een briefkaart aan Clara Schumann.
Verwerkte deze later in zijn 1e symfonie.

1869, CH:
Festiviteit in Siebnen, met 15-20 alpenhoornblazers.

1876, CH:
Alpenhoornblaaswedstijd in Wäggitthal, met 6 deelnemers.

1881, CH:
1e blaaswedstrijd in Muotathal.

1885, CH:
2e blaaswedstrijd in Muotathal.

1910, CH:
Oprichting Eidgenössischer Jodlerverband (EJV). Bedoeld om de folklore m.b.t. jodelen, alpenhoornblazen e.d. in stand te houden.
Belangrijke maatgevende impuls geweest voor het jodelen en het alpenhoornblazen in Zwitserland.

1921, CH:
Foto van alpenhoornblazers in Bern, met alpenhoorns van verschillende lengte!
Dus deze speelden kennelijk niet meerstemmig.

1921, CH:
1e alpenhoorndag in Trueb, geleid door J.R. Krenger (Interlaken).
12 deelnemers.
Uitgave "Alphornschnule" door J.R. Krenger. Geeft als natuurtonenbereik: 2e - 16e natuurtoon.

1924, CH:
Alpenhoorndag in Interlaken, met 17 deelnemers.

1938:
Publicatie "Blast mir das Alphorn noch einmal" van A.L. Gassmann.
Bevat ook trio's voor alpenhoorns.
Gassmann gebruikte ook de 7e natuurtoon (Bb-) en regelmatig de 11e natuurtoon (F+).
De 11e natuurtoon werd door bijna niemand in die tijd gebruikt!
Hoogste natuurtoon bij Gassmann: 12e (G).

Na 1940:
Meerstemmig spelen komt in zwang.

1941, CH:
Arnold Wyss (Winterthur) componeert een duet voor 2 alpenhoorns.

1958, D:
Start revival alpenhoornblazen in de Allgäu, in Marktoberdorf, door een goed georganiseerde blaasdemonstratie van Michael Bredl.

Na 1970:
Popularisering van de alpenhoorn, mede door de invloed van het toerisme.

Na 1971:
Kwartetten voor alpenhoorns.

1975, CH:
De EJV staat meerstemmig blazen toe!

1988, D:
30e Allgäuer Alphornbläsertreffen, in Hindelang. Deelname: 48 groepen alpenhoornblazers.

1998, D:
40e Allgäuer Alphornbläsertreffen, in Wengen. Deelname: 63 alpenhoorngroepen, met 255 blazers.

2004, CH:
1800 geregistreerde alpenhoornblazers in Zwitserland.

Bronnen / literatuur:

H.J. Sommer - Alphornmusik - Musik für Alphorn, 1994

Christiaan Schneider - Der Alphornbläser, 1995

Brigitte Bachmann Geiser - Das Alphorn - vom Lock- zum Rockinstrument, 1999

Franz Schüssele - Alphorn und Hirtenhorn in Europa, 2000

H.J. Sommer - Geschichte des Alphorns, 2001